

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מח, תשנ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

■ ■ ■ תגובות והערות ■ ■ ■

חוברת א של מחזור זה הוקדשה כולה למאמרו הגדול של פרופ' ד' טנא ז"ל שעסק בהשוואת שישה-עשר תרגומים עבריים שונים לשירו של היינה על האורן והתמרה. בנספח למאמרו הבאנו שם חמישה תרגומים נוספים שהמחבר לא עסק בהם והערה למחקר אחר שעסק בתרגומים אחדים של שיר אחר של היינה לעברית. אנו מביאים כאן שתי הערות שנתקבלו במערכת בעקבות המאמר; האחת, לגופו של עניין, מציגה תרגום נוסף של אותו שיר. האחרת מביאה מעשה שהיה בלקט דומה של תרגומים שונים לשיר אחד ששימש הוכחה משפטית לעושרה של הלשון העברית.

א. האורן והתמרה - תרגום נוסף לשירו של היינה

תרגום נוסף לשירו של היינה מסרה לנו גב' נורית רייך מתל-אביב. זהו תרגומו ("הלא יומרני", כדברי המתרגם) של צבי שוע שהתפרסם ב"על המשמר" (גיליון שבועות תשנ"ד [25.5.94]), ברשימה קצרה העוסקת בהשוואת השיר עם הסיפור המדרשי על התמרה המתאווה לדקל (על השוואה זו ראה גם הערתו של י' עופר, לשוננו לעם, שם, עמ' 38).
התרגום נדפס בלי ניקוד, וכך אנו מביאים אותו כאן:

עץ אורן ניצב בודד
בצפון על הר חשוף.
מנמנם הוא, במעטה לבן
עוטפים אותו קרח ושלג.
חולם הוא על תמרה,
הרחק בארץ מזרח
מתאבלת, בודדת ושוקת,
על מצוק-סלע לוהט.

ב. בית המשפט העליון והלשון העברית

ד"ר דן אלמגור מספר כדלקמן: גיליון לשוננו לעם (מחזור מח, א), שהוקדש כולו לשישה-עשר תרגומים עבריים שונים של שיר קצר אחד מאת היינה, העלה בזיכרוני מעשה שאירע בשנת תש"ל (1970) בבית המשפט העליון בירושלים, מעשה הקשור בחוברת שנדפסו בה זה בצד זה עשרות תרגומים שונים לעברית של שיר קצר אחר שנכתב גם הוא בלשון הגרמנית - בידי גתה.

לפני שלושים שנה תבע פזמונאי ישראלי לדין שניים מעמיתיו למקצוע בטענה שהם הפרו את זכויות היוצרים שלו על הפזמונים שכתב למחזמר מצליח שהועלה באותו זמן על הבמה, והשתמשו בפזמוניו (שהולחנו) בשעה שכתבו את פזמוניהם הם, המאוחרים יותר. במשפט טענו הנתבעים שהדמיון בין פזמוניהם לפזמוניו של התובע נעוץ בעובדה שהם נדרשו על ידי המפיק לכתוב פזמונים על נושא נתון, במקצב נתון ובאותו מקום בסיפור העלילה, ולכן נאלצו להשתמש במילים ובמשפטים הזהים או דומים לאלה של מקדימם. נשיא בית המשפט המחוזי בתל-אביב, השופט ז' צלטנר, שישב בדין, קיבל את עיקרי הטיעון הזה, באמרו בפסק דינו:

את הפזמונים האלה משבצים לנוסח המחזה כשהמבנה הרעיוני כבר הוקם. הפזמון במחזה כזה איננו משמש להדגשת רעיון או מצב רוח בלבד כמו ארְיָה באופרה, אלא מתפקידו לקדם את הנעשה על הבמה. למה הדבר דומה? לדרך סלולה שחסרים בה קטעים שיש להשלימם. היות והקטע לפני הפזמון כבר סלול וכן הקטע אחריו, הרי חופש התנועה שלו ממילא מוגבל. גם תוכן הפזמון קבוע על ידי העלילה בכללותה. על פי רוב ניתנת לו [לפזמונאי] המילה הראשונה, לפעמים הסיפא של הפזמון. אופיין של הנפשות ופעולותיהן קבועים מראש וניתנים לפזמונאי, ולפעמים עליו להתאים את עצמו לקצב ולמוסיקה.

לדבריו אלה הוסיף גם הערה בדבר עושרה של הלשון העברית:

לכך יש להוסיף את השיקול הבא: אין לדבר כמובן על פליגיאט כשהנתבע השתמש במילה זו או אחרת... הנמצאות גם ביצירתו של התובע. אוצר המילים בכל שפה מוגבל, והשפה העברית בוודאי אינה יוצאת דופן.

על החלטה זו הגיש הפזמונאי התובע ערעור לבית המשפט העליון, בשמו ו"בשם הלשון העברית". אל בית המשפט הגיעו אז הוא ועורך דינו כשבידיהם שלושה עותקים של הספרון "גתה: אחד מקור ולייו תרגום", שהוציא ישראל כהן זמן קצר קודם לכן. בדיון ישבו השופטים יואל זוסמן, אלפרד ויתקון ויצחק כהן. כשהזכיר עורך הדין באוזניהם את קיומם של ל"ו התרגומים העבריים השונים לשיר הגרמני הקצר, החלו שלושת השופטים לדקלם בצוותא את השיר של גתה, שהיה מוכר להם מילדותם...

בפסק הדין, שנכתב בידי השופט יצחק כהן, ציטט השופט את דברי השופט-דלמטה (שהובאו לעיל) והעיר עליהם בזו הלשון (פסקי דין של בית המשפט העליון בישראל, כד [תש"ל-תשל"א], עמ' 831 [ע"א מס' 559/69]):

א. ההשוואה עם סלילת כביש נראית לי כבלתי מתאימה. לדעתי, על אף

המגבלות שהוטלו במקרה זה על מחברי הפזמונים בגלל הגורמים שצוינו לעיל ובמיוחד לגבי הפזמונים שבהם חיבור הלחן לתמליל של המערער קדם לחיבור המילים על ידי המשיבים, עדיין נותר חופש רב לדמיון היוצר של המחבר, וקיימות אפשרויות ללא ספור של גיוון היצירה מבחינת התוכן, הצורה, הלשון ועוד. על כן גם לגבי חיבור פזמון בנתון למגבלות הנ"ל יש להפעיל את הכלל שקיום נקודות רבות של דמיון מצביע לכאורה על העתקה.

ב. ההגבלות של אוצר המילים בשפה יכולות להסביר את השימוש בכמה מילים זהות, אך חשיבות גורם זה גדולה יותר כשמדובר בנושא טכני מאשר כשמדובר בשירה או בספרות יפה. כדוגמה לעושר השפה בעניין שירה הראה לנו עורך הדין טל, בא כוח המערער, חוברת "גתה, אחד מקור ול"ו תרגום", שבה קובצו 36 תרגומים לעברית משיר קצר אחד של גתה, כשכל תרגום שונה לחלוטין מהאחרים. בעניין זה אני מסכים לדברי ד"ר זליגסון [משפטן, מחבר ספר על זכויות יוצרים - ד"א] בעמ' 41, כי "האפשרויות לבטא רעיון מסוים בשפה, בצירוף, במוסיקה או בעט הן כמעט בלתי מוגבלות. נראה כי הדמיון האובייקטיבי הקיים בין חלק ניכר של היצירות המובאות לדיון בפני בית המשפט מצביע בהכרח על העובדה שהנתבע השתמש בפרי עמלו של זולתו.

כך סייעה חוברת שהכילה השוואות בין תרגומים רבים ושונים לעברית של שיר לועזי קצר אחד בהגנה על כבודה ועל עושרה של הלשון העברית. המעשה כולו מעלה בזיכרון את הדברים ששם ר' יהודה הלוי בפייהם של המלך הכוזרי והחבר (הכוזרי, מאמר ב, סז-סט; מהדורת י' אבן שמואל, עמ' פה-פז):

אמר הכוזרי: וכי יש לעברית מעלה על פני שאר הלשונות? הלא בין אלה יש שלמות ועשירות ממנה?

...הלשונות האחרות עולות עליה בשירים השקולים, המותאמים לניגונים בהם יזמרו."

אמר החבר: קרה אותה מה שקרה את נושאייה. נחלשה בהיחלשם, ונידלדלה בעקב התמעטם. אולם מצד עצמה היא האצילה בלשונות...

האם שיער בעל "ציון, הלא תשאליו" שיום אחד יקבלו דברים אלו ביטוי בקביעתו של בית המשפט העליון בירושלים, לפחות במה שנוגע ל"שירים השקולים המותאמים לניגונים בהם יזמרו"?